

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΡΙΤΗ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2023 – ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΕΣΣΕΡΙΣ (4)

A1.α.

1. Λάθος

2. Λάθος

3. Σωστό

A1.β.

α. 1

β. 3

B1.

Ο Αριστοτέλης επιχειρεί έναν πρώτο ορισμό της πόλης-κράτους («Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτική»), προσδιορίζοντας τον σκοπό για τον οποίο έχει συγκροτηθεί. Η πόλη αποτελεί, για τον φιλόσοφο την τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις (οριστέα έννοια) δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ὑψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της. Για τον Σταγειρίτη, λοιπόν, η πόλη είναι μια μορφή κοινωνίας (προσεχές γένος). Κάθε κοινωνία αποτελεί μια φυσική και μόνιμου τύπου ένωση και αλληλεξάρτηση ανθρώπων, η οποία αποβλέπει σε κάποιο τελικό αίτιο. Η ετυμολογία της λέξης κοινωνία παραπέμπει στα επίθετα *κοινωνός* και *κοινός* και στο ρήμα *κοινωνῶ*, που στα αρχαία ελληνικά σημαίνει συμμετέχω, μοιράζομαι ή κάνω κάτι μαζί με άλλους. Ο όρος κοινωνία λοιπόν αναφέρεται σε μια ομάδα ανθρώπων που συνυπάρχουν και συμμετέχουν συνεργαζόμενοι σε κοινές δράσεις αποβλέποντας -η καθεμιά ξεχωριστά- στην επίτευξη κάποιου κοινού για τα μέλη της σκοπού, κάποιου αγαθού, ενός επιμέρους συμφέροντος («ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν»). Όλες οι επιμέρους κοινωνικές ομάδες αποτελούν, για τον Αριστοτέλη,

μόρια της πολιτικής κοινωνίας, εμπεριέχονται δηλαδή σε αυτήν, που είναι η ανώτερη και πιο σημαντική όλων και που περιέχει όλες τις άλλες επιμέρους κοινωνικές ομάδες («ή πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»). Αυτές τοποθετούνται από τον Αριστοτέλη σε υποδεέστερη θέση από την πόλη, αφού αυτή, όπως προαναφέρθηκε, είναι η πολιτική κοινωνία, που δεν στοχεύει στο ειδικό κατά περίπτωση συμφέρον, στο συμφέρον της περίπτωσης ή της στιγμής ή στο συμφέρον μιας ομάδας ανθρώπων αλλά σε ένα ανώτερο και πιο σημαντικό αγαθό («κυριωτάτου πάντων»), δηλαδή στην ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών, που αφορά *ἅπαντα τὸν βίον*.

Η πόλη αποτελεί μια φυσική πολιτική οντότητα, μέσα στην οποία ο άνθρωπος μπορεί να ικανοποιήσει ανώτερες ανάγκες σε σχέση με τους προγενέστερους αυτής πολιτικούς σχηματισμούς. Σκοπός της πόλης είναι, όπως προαναφέρθηκε, η αυτάρκεια και μέσω αυτής η ευδαιμονία όλων των πολιτών, δηλαδή το ανώτερο, κατά τον Αριστοτέλη, *πάντων τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν*. Για την επιτυχή προσέγγιση ή την κατάκτηση της αυτάρκειας και της ευδαιμονίας καθοριστική είναι η σχέση του ατόμου, ως μέρους, προς την πόλη, που συνιστά το όλον. Μόνο χάρη στο όλον, στην πόλη, μπορεί και το άτομο και οι οικογένειες να πετύχουν την τελειώσή τους και την αυτάρκεια και μέσω αυτής το ύψιστο αγαθό, δηλαδή την ευδαιμονία (ειδοποιός διαφορά).

Με τον όρο αυτάρκεια ο Αριστοτέλης δηλώνει την επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας («ευδαιμονίας»). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Η αυτάρκεια μιας πόλης εξαρτάται α) από τη γεωγραφική της θέση, ώστε να εξασφαλίζονται υλικά αγαθά, β) από το έμπυχο, ανθρώπινο δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης-κράτους και γ) από το σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής δικαιοσύνης, που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης.

Η αυτάρκεια αποτελεί την προϋπόθεση για την απόκτηση του υπέρτατου αγαθού που επιδιώκουν οι άνθρωποι με τις πράξεις τους, δηλαδή την ευδαιμονία. Με τον όρο *εὖ ζῆν* ο Αριστοτέλης εννοεί την ποιοτική ζωή, την καλή κοινωνική ζωή. Ως απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί, στ) θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό. Σύμφωνα λοιπόν με τον Αριστοτέλη, η ευδαιμονία αφορά κυρίως τον ηθικό βίο του ανθρώπου. Ωστόσο, ο όρος αυτός αφορά και τον άνθρωπο ως άτομο με το ηθικό περιεχόμενό του, αφορά όμως και τον άνθρωπο ως πολίτη και τίθεται ως ο προορισμός της πόλης. Επομένως ως στόχος του ανθρώπου τίθεται η κατάκτηση της ατομικής του ευδαιμονίας μέσω των ηθικών ενεργειών του στο πλαίσιο της πόλης, στις ενέργειες του ως πολίτη κατά την αρμονική του συνύπαρξη με τους άλλους πολίτες.

B2.

Στα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη και στο απόσπασμα του Ανώνυμου Ιαμβλίχου, τονίζεται η αξία άσκησης της εξουσίας από τους πολλούς μέσα από τη σύγκρισή τους με φανταστικούς «Υπερανθρώπους».

Ο Αριστοτέλης, για να στηρίξει την άποψή του ότι πρέπει μάλλον την πολιτική εξουσία να την ασκεί το πλήθος των πολιτών και όχι οι λίγοι και οι άριστοι και να κάνει πιο εύληπτες τη δύναμη και την αξία των πολλών, χρησιμοποιεί παραδείγματα. Στην πολιτική ζωή το ποιος είναι κύριος, το ποιος δηλαδή έχει και ασκεί την εξουσία, καθορίζει τη μορφή του πολιτεύματος. Ο Αριστοτέλης υπερασπίζεται με κάποια επιφυλακτικότητα ως αποτελεσματικότερη την άσκηση της εξουσίας από τους πολλούς («δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ»). Θεωρεί ότι η λαϊκή κυριαρχία μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερα τους στόχους της συλλογικής ευτυχίας συγκριτικά με τις περιπτώσεις που την εξουσία έχει ένας μονάρχης ή βασιλιάς ή οι ολίγοι ευγενείς ή πλούσιοι. Είναι δηλαδή δυνατό λίγοι αλλά αξιόλογοι άνθρωποι να συγκεντρώνουν όλες τις αρετές· μπορεί όμως και καθένας από τους πολλούς να έχει κάποιο μόριο αρετής ή κάποια αρετή σε ανώτερο βαθμό από την αντίστοιχη αρετή του αξιόλογου ανθρώπου. Όταν λοιπόν το πλήθος συνυπάρχει σε μια συνέλευση, εφόσον ο καθένας που συμμετέχει στη συνέλευση αυτή συνεισφέρει με την αρετή που διαθέτει, στο σύνολό του το πλήθος ενδέχεται να υπερέχει στις αρετές σε σύγκριση με τους αξιόλογους ανθρώπους («Τοὺς γὰρ πολλοὺς, ... ἄλλ' ὡς σύμπαντας»).

Από τα παραδείγματα τα οποία αξιοποιεί ο Αριστοτέλης, το πρώτο έχει να κάνει πιο πολύ με υλικές απολαύσεις, το δεύτερο έρχεται από τη μυθολογία και το τρίτο είναι σχετικό με πνευματικές απολαύσεις. Στον αναλογικό τρόπο σκέψης του Σταγειρίτη προστίθεται μια παρομοίωση από τον μυθικό τομέα, όπου το πλήθος παρομοιάζεται με έναν άνθρωπο με πολλά πόδια και χέρια (με υπερφυσική σωματική δύναμη), με πολλές αισθήσεις και με συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα («ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολύποδα καὶ πολύχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν»). Το υποθετικό - και παραστατικό - παράδειγμα του ανθρώπου με τα πολλά χέρια και πόδια εκφράζει την έννοια της δύναμης και της υπεροχής του πλήθους. Μάλιστα, θυμίζει τα μυθικά πλάσματα που δημιούργησε η φαντασία του αρχαίου Έλληνα, όπως τους Εκατόγχειρες, τις Ερινύες και κάποιες μορφές του Απόλλωνα. Στη μυθολογία εντοπίζονται πολλά τέτοια παραδείγματα με μυθικά όντα. Φαίνεται λοιπόν ότι η αθροιστική αρχή είναι παρούσα στη σκέψη των αρχαίων Ελλήνων που οδήγησε στην απαίτηση των πολλών να κυβερνούν.

Ο «Ανώνυμος του Ιαμβλίχου» επιχειρηματολογεί υπέρ της δημοκρατίας καθώς την αξιολογεί ως «ό,τι καλύτερο για το σύνολο και για το άτομο». Με ένα υποθετικό παράδειγμα παρουσιάζει έναν άνθρωπο εκ φύσεως «άτρωτο», «απρόσβλητο από αρρώστιες», με υπεράνθρωπες σωματικές και ψυχικές ιδιότητες, με δύναμη αρκετή για να τον καταστήσει ισχυρότατο και με δυνατότητα να παραβιάζει κάθε νόμο αψηφώντας τις κυρώσεις («θα είναι άτρωτος... χωρίς συνέπειες»). Ακόμα και σε αυτό το υποθετικό σενάριο, ο φανταστικός Υπεράνθρωπος χρειάζεται να ακολουθεί το νόμο και τη δικαιοσύνη για να επιβιώσει και να διατηρήσει την κυριαρχία του («Ακόμη κι αν ... δεν θα άντεχε.»). Ο Ιάμβλιχος υποστηρίζει ότι, αν ο Υπεράνθρωπος δεν είναι πιστός στην τήρηση και επιβολή του νόμου, το σύνολο θα συσπειρωθεί εναντίον εκείνου διαθέτοντας το πλεονέκτημα της αριθμητικής υπεροχής και της σωστής διοίκησης. Το κοινωνικό σύνολο, έτσι, θα επικρατήσει έναντι του Υπεράνθρώπου, καθώς θα έχει περισσότερη επιδεξιότητα και δύναμη («Γιατί όλοι ... θα έβγαιναν νικητές»).

Συμπερασματικά, και ο Αριστοτέλης και ο Ιάμβλιχος υπερασπίζονται την άσκηση της εξουσίας από τους πολλούς με δεδομένη την πολυσχιδή υπεροχή τους έναντι του ενός ή μιας

μικρής ομάδας ανθρώπων. Βέβαια, είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι τα «υπεράνθρωπα» χαρακτηριστικά στο κείμενο του Αριστοτέλη αποδίδονται στο ενωμένο κοινωνικό σύνολο (πλήθος), ενώ στο κείμενο του Ιαμβλίκου ως «υπεράνθρωπος» παρουσιάζεται ένας μόνο άνθρωπος, που παραμένει, όμως, ευάλωτος απέναντι στην ενωμένη πλειοψηφία.

B3.

οπτική: όρῳμεν

σύσταση: συνεστηκυϊαν

λάθος: ἀλήθειαν

δοχείο: ἐνδέχεται

ποδήλατο: πολύποδα

B4.

1. β

2. β

3. α

4. α

5. β

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΡΙΤΗ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2023 – ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΔΥΟ

Γ1. Μετάφραση

Σωκράτη, κατά πάσα πιθανότητα έχουν τον ίδιο τρόπο ανάπτυξης και όλα τα δημιουργήματα, και όσα γεννιούνται από τη γη και τα άλλα ζώα και ο άνθρωπος. Γιατί και στα φυτά ευκολότερο φαίνεται αυτό σε εμάς, όσοι καλλιεργούμε τη γη, δηλαδή το να ετοιμάζουμε τα πάντα, όσα σχετίζονται πριν από τη φύτευση και την ίδια τη φύτευση· όταν όμως το φυτό αναπτυχθεί, μετά από αυτό η φροντίδα του βλασταριού γίνεται και χρονοβόρα, και δύσκολη και επίπονη. Έτσι φαίνεται να συμβαίνει και με τους ανθρώπους· και από τις δικές μου υποθέσεις εγώ συμπεραίνω και για τα άλλα. Γιατί για μένα η φροντίδα αυτού εδώ του γιού είτε αυτήν πρέπει να την ονομάσω ανάπτυξη είτε τεκνοποίηση, έχει γίνει πιο εύκολη από όλα, ενώ η ανατροφή του απαιτητική και πάντα μέσα στον φόβο για εμένα που φοβάμαι γι' αυτόν.

Γ2.

Στο απόσπασμα ο εύπορος γαιοκτήμονας Δημόδοκος αναφέρει στον Σωκράτη αυτό που αξιώνει ο γιος του, Θεάγης, από αυτόν. Ο Δημόδοκος πιστεύει ότι, επειδή ο Θεάγης ταραχτήκε από κάποιους λόγους που απομνημόνευσαν κάποιοι συνομήλικοί του και συνδημότες του («*τῶν ἡλικιωτῶν τινες αὐτοῦ καὶ δημοτῶν, εἰς τὸ ἄστυ καταβαίνοντες, λόγους τινὰς ἀπομνημονεύοντες διαταράττουσιν αὐτόν*»), τους οποίους και ζήτησε να τον φροντίσει («*ἀξιοῦν ἐπιμεληθῆναί με ἑαυτοῦ*») και να πληρώσει κάποιον από τους σοφιστές («*χρήματα τελέσαι τινὶ τῶν σοφιστῶν*»), ώστε να τον κάνει σοφό («*ὄστις αὐτὸν σοφὸν ποιήσει*»). Επομένως, ο Δημόδοκος εκφράζει στον Σωκράτη τις ανησυχίες του σχετικά με τον γιο του και τις επιθυμίες του.

Γ3.

ἔχειν: σχέζ

ῥᾶστον: ῥάδιον - ῥᾶον

άγεννης: άγεννοῦς

έπιθυμεί: έπιθυμείν

τό ἄστυ: τά ἄστυ

καταβαίνοντες: καταβησόμενοι

πάλαι: παλαιότερον

έπιμεληθῆναι: έπιμεληθέντων

ὅστις: οἵτινες

Γ4α.

τόν αὐτόν: ονοματικός ομοιόπτωτος, επιθετικός προσδιορισμός στον «τρόπον»

τούτο: υποκείμενο στο «γίγνεται»

ονομάζειν: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «δεῖ»

πάντων: γενική διαιρετική στο «ῥάστυ»

εἰς τό ἄστυ: εμπρόθετος προσδιορισμός κίνησης σε τόπο στο «καταβαίνοντες»

μοι: έμμεσο αντικείμενο στο «παρέχει»

σοφόν: κατηγορούμενο του αντικειμένου «αὐτόν» από το «ποιήσει»

β.

Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ δέ τότε παροῦσα έπιθυμία τούτῳ πάνυ αὐτόν (τούτον) φοβοῖ/φοβοίη